

Периодної сисѣма. Завршни део поглавља посвећен је појму лиминалности Виктора Тарнера и његовим семантичким компонентама. На једној страни, Александар Костић проблематизује симболичко-антрополошки међупростор и левијевски сусрет *homo poeticusa* и *homo fabera*, а на другој, ритуалну структуру прелаза која се „стваралачки’ раз(г)рађује и уклапа у идеолошке, судске протоколарне представе” (249) *Гробнице за Бориса Давидовича*, те смисао лиминалности *Енциклопедије мртвих* Данила Киша који се постварује реторско-синтаксичким померањима од политике ка метафизици.

Укупношћу теоријско-методолошке апаратуре, истраживачког материјала и јасном, прецизним артикулацијом предмета истраживања научна студија Александра Костића значајно доприноси компаративном сагледавању стваралаштва Данила Киша и Прима Левија у српској науци о књижевности и компаратистици. Залазећи с оне стране (ауто)биографског галиматијаса што остаје за спољним приступом, костићевско интерпретативно трагаштво вођено деликатним, а утемељујућим, унутаркњижевним трансформацијама, сматрамо, добар је и почетак за даља промишљања реторско-онтолошког динамизма мета/дискурзивне преображајности (претпостављене) стварности и текста, процеса уписивања (помаћкање значења) у самом језичком месту/тропу на примеру метафоре, која би рачунала на значајни учинак наслеђа пост/лакановске и пост/дериђијанске мисли, когнитивне наратологије. Најзад, књига Александра Костића, с освртом на мање позната и непревођена дела П. Левија, приближава стваралаштво торинског писца српској читалачкој публици, ширећи простор разумевања суптилне тестаментарне динамике писма, поетике кенотафа, књижевног сећања и културе памћења.

Александра ПАУНОВИЋ
Институт за књижевност и уметност
Београд
ale.paunovic@gmail.com

ДИЈАЛЕКТИЧКИ ВИДОКРУГ ОМФАЛОСА

Дејан Алексић, *Пејџа*, Лагуна, Београд 2021

Од поетске збирке *Пошћуни џовор* (1995) до збирке *Радно време раја* (2018), лирски глас Дејана Алексића, у првом роману *Пејџа*, услојава дијалектичку димензију индивидуалног/колективног (не)пристајања на егзистенцијално профанисање, у перспективи субверзивне свакодневице и контемплације над њеним искошеним хоризонтима као инстинктивној одбрани од њихове трагике.

Симболички и композиционо, *Петља* увезује и развезује искуство прошлости и садашњости на простору бивше Југославије и Србије, детињство и зрелије младалачке године главне јунакиње, у простору њених емоционалних, духовних, друштвених и етичких очекивања и разочарења, неизвесности и преображаја у преиспитивању реакција према деструктивној стварности деведесетих година прошлог века.

Имати „петљу” у времену владајућих друштвених диспропорција искорак је у противстављању первертираном поретку вредности и конформизму, у очувању духа за самоостварењем бића. Име Дине Поледице сугерише њен духовни профил на граници исклизнућа из наметнутих животних модула. По мери својих неиспаканих емоција, замуклих пред тежином родитељске трагедије у најозбиљнијој саобраћајној несрећи, као и завереничким опсадама морално дезинтегрисаних ауторитета, своје унутрашње светилиште брани и по цену да се суноврати на изазовима „поледице”. Акумулација патње у толикој мери згуснуте да прелази преко рубова емоционалне експресије и духовног олакшања, условљава њен „неми крик”, празнину која генерише бунт освете и шишање до главе из осећања кривице због „сопствене неосетљивости”.

Њена морална доследност по цену друштвеног изопштавања у сагласности је са њеном унутрашњом патњом која се уграђује у чвор „затегнутих осећања”, упетљаних у слојевима трауматичних искустава. „Испетљава” их праведни нагон за осветом, у смелости и одважности рањене звери пред (не)очекивани напад, а „поледица” постаје опасан и непредвидив терен за све духовно нелегалне и друштвено инфичиране појаве.

Искуство у затворској ћелији у Грчкој у изазивању система подобног за малограђанске маневре (након подметања ноге царинику), умрежава се са призивањима „драмских сцена” из детињства, и ране младости, у чијем се меморијском згушњавању множе питања и дилеме са све мучнијим могућим одговорима. Усложњава се Динин духовни амбијент у преплитању вечно турбулентних осцилација условљених друштвеним профилем Србије, и њене фасцинације Грчком, античком Грчком, „коллектом знања и вредности које је она, као студент филозофије, прихватила својим образовањем”. Парадоксално је да је знање „антијунак савременог живота”, маргинални учесник на сцени у којој су неиспуњени основни животни услови. „А и чему уопште знање кад касирка Ружа излази да нас обавести да је сав зејтин распродан”.

Из костура суморне стварности Кавафи, као песнички глас, предводи филозофским трагањима духовне физиономије попут њене као утеху за нежељене искораке и болна осећања тренутног животног колосека.

Протагонисткињу романа покреће духовна, интелектуална и животна знатижеља, и импулс рањених емоција од „видљивих и невидљивих губитака”, „јасне и нејасне туге” у нагонској реакцији неповиновања

релативизованим вредностима. У мешању и разбирању временских равни, у њиховој протистављености, кроз ерос и танатос, прожимају се пустош и снага бића, у арени у којој је Дина гладијатор у окршају са друштвеним мутантима које је муљ деведесетих избацио на обалу. Не кроћећи своје експлозивне реакције, она у инстинктивном одзиву не пристаје на предају, у непорицању легитимне одбране свог достојанства и права на есенцијални животни интегритет, које се, сразмерно интензитету одговора, манифестује у жеку њене освете. Кроз бизарне обрте стварности, урлици малих људи се уливају у безгласне вапаје у духовно скученом простору маневрисања, укрштајући се са стварности „изобличених вредности”, непредвидивије од фикционалних драмских обрта. Када Дина цариника Грчке обавештава да има „полно преносиву болест”, у транспарентно антиконформистичком маниру, имплицира се њен егзистенцијални страх од преносивости духовних болести у друштву са дијагнозом неурачунљивости.

Тврдоћа гласа „д” у њеном имену и презимену (Дина Поледица) сугерише чврсту мотивисаност и одлучност вођства у бескомпромисности деловања, али у деструктивној тврдоглавости, непоколебљивости и лишавању ситних опреза у функцији чврстог циља.

Мушко-женска перспектива се у роману уводи кроз негативни предзнак брачних односа у паралели два пара из суседних станова (Владана и његове „жене”, у редовним ритуалима озбиљних физичких сучељавања и свађама родитеља протагонисткиње, „оживљених” као водвиља, „спорадичних пребацивања без чврстог заплета, махања рукама као да се регулише саобраћај, комичних аргумената, претњи разводом које се изричу слично ритуалу за Дан школе”. Агресивни заступник брачних права, Владан, у подједнако борбеној мисији, у патриотским егзалтацијама страда као „ратни херој” на Косову.

Дина, као тридесетпетогодишња жена, духовно је верна двома мушким фигурама, достојним њеног емоционалног фокуса, покојном најбољем другу Никодиму, чији прах носи са собом, и Кардану, „црном љубавнику сломљене кичме” из своје фантазије. Монашко име Никодима („народ побеђује”) саобразно је родитељској побожности и наивности у неосвешћивању грубости и гнусобе окружујуће стварности. У величанственој мотивацији за име које синтетише плурал, као „мастодонтски организам”, иронично и духовито, како Алексић осликава, симболизује се протистављеност ћелија „које путују крвотоком” и „оне које до краја живота остану на дупету” (205) – које су малициозно заслужне за Никодимову смрт (када је након утакмице момак алтруистичког духа убијен у концепту („Никодим је волео ту реч”) неравноправних снага, руље навијача и крхког хомосексуалца у злоупотреби рањивијих („Никодине, набоди ме”).

Трећи мушкарац из Дининог микросвета, ђавољи антагонистички представник, је Светислав *Прсић*, ратни профитер, власник кладоница и крвавих обрачуна, у доприносу што је „Овај град последњих година постао сопствена карикатура. Освојили су га скучени умови што би да оставе свој патуљасте погани траг на нечему великом. Као мува када се посере на Давида.” У његовом лику је портретисано експлицитно и имплицитно саобраћање еминентних државних структура са криминалом, кулминирало до гангрене, „у социјалном гноју”. Кладионичарски корифеји вођени нагоном лутријског митолошког универзума, у ком се зависничке душе приклањају олтарима комбинаторичких могућности, још једна су деформисана ћелија у патогеном друштвеном организму. Парадоксалне, гротескне стратегије државе коју је захватила „гангрена полусвета” нарцисоидних правдобритеља, ратних хушкатах проистеклих из праведничких ратних ритуала, резултују отврдлом кожом и духом мимикрије, као метафора „обезљуђеног света”. Попут бројних ништарија бескрупулозних стратегија, шупље духовности, Светислављево „привидно интелектуално комуницирање са Дином” предвидиви је маневар криминалне пошести, „јефтине мудрости да приглуп човек осећа посебно”, у карикатуралном дотоку духовног. У времену „магле и суноврата” мантра јефтиних животних покретача, мотоа и простаклука призива регрутовање духовно кратковидих умножавајући „Свестислављеве реплике”. Символи друштвеног и државног подземља деведесетих, у илузији властите самобитности и богомданог усуда бесмртника, безвремено су утиснути, не само у сећање већ и у трајно неизбрисиву структуру личности људи са ових простора. Симулација игре шарма, у јазу између Дине и кладоницарског боса, портретише историјски додељену моћ дилетантизма са амбицијама, у духовном и етичком путоказу ка суноврату човека и друштва.

Између кладонице и старинске бербернице, у земљи „амнезије и лудила”, без промена, у дијалектичким загонеткама, парадигматично је одсуство визије људи летаргично прилеглих у својим ограничавајућим оптикама. Истичу се њихови репрезенти попут Светислава у карактеристично извитопереним ритуалима – за мафијашког Диониса као на жртвеном олтару, седамнаест девица је на располагању, као светковина за патолошки изданак нарцисоидне физиономије. Зауздане сузе покретне у емотивној драми тајкуна у читању Шекспировог сонета у лажној Дининој мотивацији, њеног окрутног хумора у директној су сразмери са његовим монструозним профилем личности. Кладионичареве сузе Дининих провокација у обрнутој су сразмери са њеном немогућности откивања властитих суза при сазнању о смрти родитеља у трагичној саобраћајној несрећи.

Примитивци, са ореолом бесрамности, „бренд четвртвековног друштвеног колапса” доприносе да се срећа у Србији грчи под слојевима

„апсурда краткотрајности” у равни друштвених деформација. Метафизичка вертикала се профанише у трагичном историјском контексту („један од светаца лежао је у уринској барици”, јер „квар је најтврђа константа наших половних живота”, док код храбрих у мањини расте либидо одбране бића пред најездом неурачунљивих одлука моћних.

У „универзуму неотпорном на грешке”, ментално заостали Велибор метафора је за „статистичке апсолуте” („сто посто”) духовно ограничених индивидуа и завладале осредњости у претензији на „велика дела”, истовремено метафоришући хуманији лик човечанства према утемељивачима лажних моћи.

У аналогiji са елементима прошлости, „анахроног шарма”, глорификације и митова из „неких бивших времена”, призива се неусклађеност некадашњег доба „разумности и благостања” и садашње оскудице етичких стандарда. Услојавају се питања пред најездом капиталистичких идеала у тржишној машинерији у којој је магија рационализована, и чак и недеља, као симбол човековог слободног времена, преиначена у бездушном „настављача непрекинуте продуктивности”. Две географско духовне координате Дининог живота, Београд и Мала Моштаница две су структурно опонирајуће микрогалаксије властитих конструктивних и спутавајућих референци. Београд, у бетонској новоградњи, стерилно и хладно заводи својим „паметним функцијама” духове окрзнуте есенцијалним губицима под притиском друштвених дистопија. Сеоско духовно докони, и културно завистан и несамоизражајан организам контрапунктира градском животном простору као поднебљу самореализације.

Слика одрастања у просечној, удобној радничкој породици, „небуржоаских манира”, „Одрасла сам на месту на ком се пиво отварало виљушком”, израста у незалечиви контраст према стварности под армадом необјашњивих и свеобузимајућих војних идеологија. На телевизору „низали су се кадрови са чађавим рушевинама, димом и лицима уплакане деце у тракторском конвоју.” Српско друштво деведесетих метафора је изјаловљених дечјих илузија („Одрасли смо за славу крајње истине, живели за свој пепео”) у саобраћању промашених животних изазова и неиспуњених есенцијалних очекивања, у симулакруму у ком су се смењивали расцветали „естрадни циркуси и ратни извештаји”. У успостављеном континуитету моралног „губилишта”, предуслов успеха се препознавао у бестидности, а лов у мутном сматрао за највиши облик пословне вештине у ком су амбициозни медиокритети постали легенде”. Апотеке, као савремени храмови моћи, држале су у покорности духом поклекле индивидуе, чија је свакодневица постала неиздржива без суплементских седатива за наркотично саобраћање са актуелном стварности. Духовним чудовиштима тог времена који су злосрећно генерисали несрећу генерација стасалих, не прашта се, јер је у талогу примитивног зла пакао њихово природно станиште. Стварност разграђених вредности исходује

озбиљну нужност активног друштвеног деловања и осмишљавања државног и друштвеног функционисања, но ипак, наши „мудраци су ћутљивци, патетично загледи у дубину историјског времена. Већина чланова наше куће дубокоумља (академици) невољни су за афективни јавни говор, радије бирају безопасну интелектуалну тихост”.

Као знак револта према необјашњивом „овде и сада” у сублимацији истовременог смејања и плакања, јесте одбрана бића која једино води у равнодушност („нема туге, нема среће”). „Лековита амнезија” у самоспознаји неизвесне будућности се рефлектује у танатосу који се улива у одумирање вријуге силе. „Може бити да патња улази у тело као божански гласник, путује нерватуром силе која ти наређује: *Жив си, слави се собом!*” У одбрани од медиокритетства осећања, привида, самообмана, конформистичких, лажних уверења, Дина, као „урбана Амазонка”, лакоислености излеглом из бунта и снагом осетљивости одбрањује властите рањивости. „С временом, научила сам да удари рђавог света у мени неће направити лом једино ако се изнутра отвори празнина, довољно велика да ништавним учини све нежељено што насрне на њу”. Почетни Динин импулс сексуалности се повезује са танатосом, освешћивање властите женствености у белом медицинском мантилу кореспондира са сусретом са болести, страхом од смрти, који еросом настоји да се искупљује. Злоупотреба власти и ероса у клижење цариничиног језика у Динином уху резултира Динином неконтролисаним одбрамбеном реакцијом са озбиљним последицама. Попут Пишталове лирске перспективе у сликању деведестих у роману *Миленијум у Београду*, концентрисаном на „портрет града и једне генерације у њему”, Алексић прожима слику „лудила деведесетих” и „његовог осећаја губитка и беспомоћности” у поетском набоју бескомпромисно сатиричних тонова.

У ковитлацу недозваних срећа, празнини као катализатору за докучивање неосвојивог смисла, акумулирају се варнице за креирање запаљивог тоналитета у рушилачкој, самоодбрамбеној енергији, креирајући наслове поглавља у складу између форме и садржаја: „Прва тишина”, „Друга тишина”, „Трећа тишина”, „Четврта тишина”, „Пета тишина”, „Пуцањ”. „Оболели од празнине своју бољку носе тајно”. Неукротивост живота води у равнодушност, „оболева се од празнине”, у „кућишту изгубљене среће”. Дејан Алексић образлаже начин компоновања романа: „Пет тишина и пуцањ је образац који упућује на руски рулет.” Један од цитата на почетку књиге гласи: „Пет од шест особа сложиће се да је руски рулет безбедна игра. Дина је, заправо, збир тих шест особа, а приповедни токови попут воденог слива, окупљају се из различитих временских равни и формирају ушће – у пуцњу.”

Насловљена поглавља *Омфалос* реферирају на Динину актуелну садашњицу: „Време које она проводи у притвору доживљава као прена-

тални период, а процес рекапитулације прошлости као својеврсну пупчану врпцу преко које се храни горком материјом искуства.” Омфалос као парадоксално средиште света, у крвотоку разубуђених шанси координише навигацију међу контрастима и амбиваленцијама упућујући на човеково трагично искуство у егзистенцијалној дијалектици.

Гротексно тежиште деведесетих изродило је и златна обећања европске заједнице за дезоријентисане јединке у организму српске државе на издисају. Иницијација у европску заједницу као „Немачка је мама”, значило је пригрлити своје благодетно, материјалистичко биће и заборавити на патњу духа своје матичне државе.

У општем духу безнађа, биполарне димензије личности рађају тежњу својих малих бића ка варљивим, полуимагинарним задовољствима, као што је теча из Мале Моштанице маштао о голфу, као оази пензијског смираја (које није дочекао). У нихилистичком контексту поништавају се сви животни пунктови, али не и чистота сећања на прву љубав, као и „радост и апотеозу игре, лековиту патетику” [...] („драма и ризик, напетост и древна жудња да се у игри заборави на трагику постојања”).

У простору окупираним материјалним, гласницима приземног, према оностраном (које се много лакше и брже домашује у поезији и драми у односу на прозу), природније је бити предодређен за прозу, прираслију за реални свет (Христић) како је потенцијални издавач Дининог рукописа идентификовао њен стваралачки профил. Књиге песама у времену мутираних вредности, циркулишу као „тржишна илегала” [...] Философија, као племенито духовно опредељење бића ка „сазнавањима извора” (scio me nihil scire) у раскораку је са филозофирањем у земљи у којој ником не недостаје самопоуздање, у држави у којој родитељи добронамерно саветују децу да им је најбоље далеко одавде, у којој успева „свети грал камелеонске нарави”. Дина преиспитује „колико нас обликују прилике и околности, а колики је удео предодређености да будемо такви какви јесмо у готово онтолошком нагону за самосвођењем”. Драз спекулација у филозофији је у „лепоти претпоставке”, јер би познавање исхода означило крај забаве, интелектуалне игре у „рефлексивном завишавању и комешању у неоствареним животним комбинацијама”. Између ругобне стварности и „видовњака, исцелитеља прорицања будућности” формира се филозофски знак питања – у недокучивим одговорима. „Уметност, као и религија, подразумева тражење смисла у жртви”. У времену деконструкција превредновање исконских хришћанских упоришта захтева преиспитивање теолошке истине као догматске фиксације према дубоким законима функционисања природе. „Не бисте веровали шта су људи у стању да прихвате као истину у страху од још страшније истине”. Алексићева забавна животна иронија: „Човек се роди да би се ошишао, бранио од неког и успут се коцкао до смрти”, трага за начином постојања

у доба вредности укљештених између лажних пророчанстава и обећавајућих простаклука у којима је немогуће одгонетнути излаз из духовног кавеза. Живи и радознали духови изискују обрачун са једноличјем, са манипулисаним оптикама и свеприсутним наличјима. У концентрацији инвертираних вредности настоји се да се продише од еволуцијских „израслина”, прогресије зла. Лакомисленост омладине чини их податним на лако заменљиве примерке дехуманизованих образаца у империји површности и неукуса. У таквом хендикепу животних вештина, Дина сама обликује свој животни костур поручујући: „Биографија се не догађа – ја је конструишем, а то је ослобађајуће, чак и кад је на моју срећу”.

У хуморној и гротескној равни (не)исходишта стварно и симболично се преплићу у умрежености алузија на душевна и духовна страдања у трагичном љубавном, породичном и друштвеном савезништву јединственог људског искуства. Омфалос модерне цивилизације и злосрећног друштвеног устројства пророкује предвидиве тишине и ране које се улиставају из његовог пупка растућег зла. При разрачунавању са нискоетичним демонима прошлости чије опсаде се шире у „безвременје” и „дошуњавају” иза „малих свакодневица и великих историја”, расту непомирљиви спрегови, недоречености и противречности. У пантеону богова површности у ком сви богови наликују у позоришту униформисаних ликова, избуљених, недоживљених и недосањаних идеала, аутор поручује да се супстанцијална значења ни по коју цену не смеју релативизовати у име вредности будућности. Кроз историју, у наслаганим палимпсестима тишине у којима се срећа оглашава као „припити филозоф из краја”, одзвања реторско питање „може ли срећа да стари?”

Др Снежана Б. КЕСИЋ
skeysneza@yahoo.com

ДУША БЕЗ ОСЛОНЦА

Бранислав Зубовић, *Тремор*, Удружење књижевника Србије, Београд 2020

По објављивању награђена „Печатом вароши сремскокарловачке” и „Бајом Џаковићем”, *Тремор*, шеста књига поезије Бранислава Зубовића, може се учинити страном савременом, читаоцу навиклом на слободан, „стих на дах”, на верс утемељен на релативно варваризованом, или „кованичком” српском језику. Међутим, читаоцу који је упознат са песништвом Милана Ненадића, Небојше Деветака, Ненада Грујичића, Ђорђа Нешића или Милоша Кордића, а коме није стран лексички корпус простора српске Крајине – ова књига ће представљати ужитак.